

УДК 821.161.2(091)

ВІННІКОВА Н. М.

УКРАЇНСЬКІ МІСТИФІКОВАНІ ПАРОДИСТИ В ЕМІГРАЦІЇ

Стаття присвячена розгляду пародійної спадщини містифікованих пародистів в екзилі – Свирида Ломачки, Хведосія Чички та Івана Евентуального. Головна увага зосереджена на історії та особливостях створення містифікованих авторів, ідейно-тематичному обсязі їхніх пародій, об'єктах пародіювання та своєрідності використовуваних ними художніх засобів і прийомів.

Ключові слова: містифікація, пародія, об'єкт пародіювання, комізм, гіпербола, еміграція.

В екзилі у 1940-х роках літературна пародія була надзвичайно популярним жанром, який стрімко розвивався. Як пародисти у «потойбічній» українській літературі, окрім таких містифікованих авторів, як Едвард Стріха [1], Порфирій Горотак [2], Мамай, Еко та ін., про себе заявили Свирид Ломачка, Хведосій Чичка й Іван Евентуальний. Саме про їхню пародійну творчість піде мова у пропонованій статті, оскільки цей аспект ще не був предметом окремої літературознавчої розвідки.

Ігор Качуровський та Борис Олександрів (справжнє ім'я – Олександр Грибінський) почали творчий шлях пародистів під спільним псевдонімом *Свирид Чичка*. Як відомо, так звали персонажа поеми Тодося Осьмачки «Поет». За поясненням І.Качуровського, «пародіювання було спрямоване не стільки проти цілком уже хворого Осьмачки, скільки проти несумлінної критики, яка намагалася переконати читача, ніби Осьмаччині твори з виразно патологічними відхиленнями від логічного мислення – найвищий здобуток української літератури» [4, 157]. Під ім'ям *Свирид Чичка* І.Качуровський та Борис Олександрів написали кілька жартівливих віршів і пародій.

Коли ж Борис Олександрів переїхав до Аргентини, а І.Качуровський – до Канади, то перший взяв собі за літературне ім'я *Свирид Ломачка*, а другий

– *Хведосій Чичка* [4, 157]. Борис Олександрів під псевдонімом *Свирид Ломачка* продовжив традицію містифікацій та творення фіктивних авторів. І. Качуровський так згадує виступи свого колеги по перу: «...коли під час публічних виступів Борис Олександрів – нібито за відсутнього Ломачку – читав його фейлетони і доходив до місця: «Ясно, – сказав професор Саламаха, плюнувши на підлогу й методично розтираючи підощвою. – Ясно, що брак культури», – очі присутніх поверталися в бік редактора «Нових днів» Петра Волиняка» [4, 157].

У 1951 році у Торонто вийшла книга гуморесок «Свирид Ломачка в Канаді», літературним редактором якої став Хведосій Чичка (тобто Ігор Качуровський). Власне й книга відкривається його передмовою під назвою «Професор Свирид Ломачка і сучасна українська гумористика» [6, 3—7], у якій зазначається: «Ми дуже часто зустрічаємося із загальнопоширеною думкою, буцімто фейлетон, гумореска, пародія відображають дійсність у кривому дзеркалі. Але ще древній китайський філософ Це-я сказав, що справедливість будь-якого погляду зворотно пропорційна його розповсюдженості. Властиво, людям лише хочеться, щоб дзеркало було кривим. Насправді ж, особливо у великих гумористів, до яких, без сумніву, належить і проф. Свирид Ломачка, – дзеркало пряме, рівне і просте, а крива та дійсність, до якої вони, гумористи, підносять своє дзеркало. І в умінні знайти, і під певним кутом віддзеркалити кривизни довколишньої дійсності, полягає, на нашу думку, секрет Ломаччиної геніяльності» [9, 3].

Аби надати більшої правдоподібності створеному образу Свирида Ломачки, була створена його біографія, де розповідалося про життя «*публіциста і філософа, недобитка тоталітарних режимів*», який «*народився на третьому році пролетарської революції в селі Безштаньківці в родині сільського багатія Харлампія Ломачки, розвозчика білої глини*» [7, 125]. Свирид Ломачка закінчує розповідь про самого себе на моменті, коли він став професором і потрапив до таборів ДіПі.

У журналі «Сучасність» за 1967 рік (№1, с. 59—63) уміщено «сфабриковані» твори Свирида Ломачки й Хведосія Чички – як би переклали «Нічну пісню мандрівника» Й.В.Гете («На всі вершини / Ліг супокій... / Вітрець не лине / В імлі нічній. / Замок пташиний грай. / Не чути шуму бору. / Ти теж спочинеш скоро, – / Лиш зачекай» (Переклад М.Бажана)) українські письменники: С.Гординський, І.Костецький, П.Тичина, В.Барка, Б.Олександрів, В.Коротич, Я.Славутич, Д.Павличко, В.Вовк, І.Качуровський, Л.Костенко, Є.Маланюк, М.Бажан, І.Драч, Г.Черінь, Р.Єндик та поети Нью-Йоркської групи. Задум належав І.Качуровському (за його ж зізнанням), але більша частина пародій, як свідчить «сьомий неокласик», належить Свиридові Ломачці – Борисові Олександріву. Йому вдалося, дотримуючись однієї з основних вимог жанру пародії – відтворення стилю пародійованого автора, – створити дотепні тексти. Ось пародія на Л.Костенко: «Поснули вершини сині, / Поснули вершини сиві, / Поснули вершини сизі, / І всі – чужі. / А я, мов чайка на кризі, / Одна на чорній межі / Хоч би собака загавкав, / Годинник прохарамаркав, / Або хоч ворон прокаркав, / Щоб лунко луснула тьма».

У трьох перших рядках пародії Свирид Ломачка акцентує увагу на схильності Л.Костенко до вживання кольоративів, у тому числі *синій, сивий, сизий*. Як відомо, кольороназви, які використовувалися в художньому мовленні поетеси, є одним із важливих засобів вираження окремих тем і мотивів її поезії. Характерно, що найбільш визначальні з них увиразнюються саме за допомогою кольоративів різних мікрополів. Пародист згадує вірш поетеси «*Чайка на крижині*» з відомим риторичним фіналом – «*Нащо крилатим ґрунт під ногами?*». Пародія будується на антитетичному протиставленні замріяно-романтичної тональності грубій за змістом частині. Знижена лексика, невластива ліриці Л.Костенко, створює пародійний ефект. Фінал твору іронічно-саркастичний: «*Курю сто першу цигарку, / А сну нема*» – за свідченнями колеги-сучасника, поетеса змолоду почала палити [5].

Ще одна пародія Свирида Ломачки та Хведосія Чички – на Д.Павличка, який увійшов у літературу як поет тонкого ліричного мислення і глибокої інтелектуальності. Його філософські роздуми й інтимні зізнання, публіцистичні декларації та пейзажні замальовки, образи героїв і портрети конкретних людей – усе це позначено жагучою громадянською пристрасстю. Тому в його поезіях велика кількість риторичних окликів. Усе це й пародіюється містифікованим автором. Кожне речення пародії – риторичний оклик: *«Верховини, рвітьесь в наше небо! / Верховини, серця мого шмат! / Щоб прийти в комуну, всім нам треба / Сили перемножити стократ! / Височійте, буйні і зелені, / Над хиткою кволістю яруг!»*. В останніх двох рядках пародії (*«Будьте мужні й мудрі, наче Ленін, / Наче Ленін – вчитель наш і друг!»*) звучить їдка критика ідеологічно заангажованих поетичних творів Д.Павличка.

Пародія на П.Тичину розпочинається ідилічною картиною, побудованою на паралелізмі: *«Скирти пшениці – гори / Заснули, нішелесь. / Сплять хлопці-комбайньори...»*. Поруч спить і *«герой-ударник Лесь»*, а *«З ним трактористка Нінка – / Одна нога туди...»*. У цьому знижено-пародійному образі Нінки вгадується лірична героїня твору П.Тичина *«Пісня трактористки»*, який на багато років сформував уявлення про жінку, котрій комуністична система накинута невластиву роботу, посадивши її за кермо трактора, на що вказують два фінальні рядки пародії: *«Перепочинь хвилинку – / І знов до праці йди!»*.

Одним із об'єктів пародіювання Свирида Ломачки став представник покоління Другої світової війни Григорій Жученко (псевдонім – Яр Славутич), точніше одна із октав, якими написана монументальна – на 5000 рядків – автобіографічна поема Яра Славутича *«Моя доба»*:

О будьте славні всі ви, професори

(Я вас хвалю, бо й сам тепер такий) (Як відомо, в 1960 р. Яр Славутич переїздить з Каліфорнії до Канади, де обіймає посаду професора Альбертського університету протягом більш як двох десятиліть. – В.Н.),

*Що в лютий час єжовської напори,
Порозмикавши правди тайники,
Рекли відважно істини історій,
Москвою замкнуті на всі замки!*

Живіть у вдячних споминах нащадків,

Які зметуть суспільности відпадків! [8, 91]. Яр Славутич, його творчість були відомими з-поміж читачів в еміграції, і багато в чому це заслуга у тому числі й вдалої самореклами. Власне цей особистісний аспект і став основною причиною створення пародії, у якій сміх викликають згрубілі слова, розмовна лексика, антитетична тій, яка використана у творі-оригіналі:

Хвала упертим! Горе-професори

(Я вас хвалю, бо й сам тепер такий!),

Я знаю: часто мучать вас запори.

А в мене це здебільша навпаки.

Кругом вергаю віршів цілі гори,

Таку словесну жвачку – Боже крий!

Аж сам дивуюсь, мушу вам сказати,

Що є ще їх охочі друкувати (Лис Микита. – 1979. – №2. – С.2).

Свирид Ломачка, вдаючись до шаржування, чітко вловлює і передає стильові особливості поеми Яра Славутича – також створює пародію октавами, пише її ямбом з жорсткою системою римування (*абабабвв*) та обов'язковим чергуванням окситонних і парокситонних клаузул.

Така схильність поета використовувати власні новотвори у поезії стала об'єктом ще однієї пародії Свирида Ломачки та Хведосія Чички. Яр Славутич часто використовує у своїх віршах новотвори, появу яких письменник мотивує тим, що деякі загальноживані лексеми не діють, не мають заряду енергії, виснажені. Також використання оказіональної лексики пояснюється небажанням автора вживати запозичені слова. Яр Славутич став справжнім майстром епітету, у нього сонце «*стопромінне*», «*роменовий*» дух тощо. Кожен із новотворів має глибоке значення. Ось як гіперболізовано цю

схильність Яра Славутича пародистами: *«Спрагнули вершини / Згагою жагань. / Гербоносні крини / Змогутила хлань. / Темні коморола / Заярив щитар. / Побрячи довкола / І звергнися в яр»* (Сучасність. — 1967 рік. — №1. — С.60).

І.Качуровський, ховаючись за псевдонімом *Хведосій Чичка*, створив книгу «Пародіаріум», яка окремо так і залишається не виданою, а пародії, епіграми, шаржі, фейлетони, які ввійшли до цієї книги, друкувалися в еміграційній періодиці – у журналах «Мітла», «Нові дні», «Пороги», «Слово», «Сучасність» та ін. У «Пародіаріумі» Хведосія Чички є «соцреалістична» пародія на неокласичну поезію *«Дрімає дім старий...»* М.Рильського, у якій зображено красу літнього доквілля. Антитеза, гіпербола – основні прийоми творення пародії Хведосія Чички:

Будують клуб новий. Кругом колгоспна спека.

Спливає, наче піт з лиця трудівників...

Під трактором лежить годований собака,

Пантрує, чи нема де шкідників.

Як мухи, дзеленчать пропагандисти,

І орденами дзвяка ланкова,

А час не йде – летить. І чути часто-часто:

Бригада, збори, справа трудова.

Не шуляки у небі – вертольоти!

А в творчості назавше, без кінця –

Соцреалізм... Цензура головліту

Прийшла й наклала лапу на митця!.. (Слово і час. — 1993. — №9. — С.94).

Здобув успіху як пародист й Іван Евентуальний (справжнє ім'я – Анатолій Калиновський). Його пародії, які спочатку оприлюднювалися на шпальтах періодичних видань, а згодом вийшли у збірці *«Проти шерсті»*

(1962), написані барвистою і соковитою мовою, відзначаються образним стилем та часто забарвлені іронією й сарказмом. І загалом мають достатньо високий мистецький рівень. Розглянемо окремі з них. Ось, приміром, пародія, об'єктом якої стала поезія містифікованого автора Порфирія Горотака «*Таємнича міледі*». Уже назва твору Івана Евентуального – антитетично-пародійна – «*Не таємничий мілорд*» [3, 164]. На противагу загадковому, ніжному образу міледі, створеному Порфирієм Горотаком, Іван Евентуальний протиставляє грубий, неотесаний образ мілорда. Ця пародія, можна стверджувати, є одним із зразкових прикладів цього жанру: у ній передано стилістичні особливості твору-оригіналу, окремі рядки ідентичні Горотаковій поезії, проте вдало використані антитетичні лексеми створюють пародійне наповнення твору. Пропонуємо розглянути ці особливості за допомогою порівняння кожного рядка пародії з текстом-оригіналом:

Текст-оригінал Порфирія

Пародія Івана Евентуального

Горотака

Вона мене зустріла біля моря.
Світились очі їй, мов темні зорі,
А груди надимались, як вітрила.
У береги шумлива хвиля біла.
І запитав я: «Звідки ви, міледі?
Чи не про вас співалося у Едді?»

І відказала діва ніжнотонно:
«Прийшла з щасливого я Авалону,
З-понад озер шотландських
Осіяна».

І підняла вуальку тонкотканну,
І заспівали в голосі акорди,
Коли вона додала: «О мілорде,
Де ви родилися, шановний сере?»

Її зустрів я ранком коло моря.
Світились очі їй, звичайно, наче зорі,
А груди напинались, мов вітрила.
(Грудьми такими буйвола б убила!)
І запитав я, скулившись: «Міледі,
Це ж вас Порфирій Горотак угледів.
Чи не про вас, бува, ревли ведмеді?...»

І мовила вона ніжнобетонно:
«Прийшла з туманного я Альбіону,
Від берегів, у панцери закутих».

І посміхнувсь чудовий рота кутик,
Коли спитала голосно, аж криком:
«Чому у вас така, пробачте, пика?
Де ви родилися, шановний сере?»

І сумно мовив я: «В ССРСР-і»
[3, 163].

І сумно мовив я: «В Ес-Ес-Ес-Ер-і»
[3, 164].

Свирид Ломачка, Хведосій Чичка, Іван Евентуальний увійшли в літературу діаспори як повноцінні письменники-пародисти. Це були не лише літературні псевдоніми, але й літературні маски, за якими ховалися творці містифікацій. У створенні образу Свирида Ломачки – невтримна художня енергія Бориса Олександрів, Хведосія Чички – поетичний запал І. Качуровського, Івана Евентуального – майстерність А. Калиновського.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віннікова Н. М. «Дияболічні параболи» : пародійна містифікація / Н. М. Віннікова // Літературний процес : методологія, імена, тенденції : зб. наук. праць. : філологічні науки / редкол. Бондарева О. Є., Єременко О. В., Буніятова І. Р. [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2011. — Вип. 3. — С. 26—30.
2. Віннікова Н. М. Пародійна творчість Едварда Стріхи на сторінках періодичних видань 20-30-х років ХХ століття / Н. М. Віннікова // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Історичні науки. Педагогічні науки. Філологічні науки : зб. наук. праць. — Ізмаїл: Вид-во Ізмаїльського держ. гуманітарного ун-ту, 2009. — Вип. 27. — С. 110—115.
3. Евентуальний Іван. Проти шерсти : сатири, гуморески, пародії / Іван Евентуальний. — Буенос-Айрес : Вид-во Ю.Середяка, 1962. — 208 с.
4. Качуровський І. Гумор української еміграції / Ігор Качуровський // Сучасність. — 1992. — № 10. — С. 152—162.
5. Ліна Костенко в 20 років була екстравагантною й курила / Дмитро Павличко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://gazeta.ua/articles/culture/_lina-kostenko-v-20-rokiv-bula-ekstravagantnoyu-j-kurila-dmitro-pavlichko/428201

6. Ломачка Свирид. В Канаді : фейлетони / Свирид Ломачка ; Х. Чичка (літ.ред.). — Торонто : Усатюк, 1951. — 101 с.
7. Олександрів Б. Свирид Ломачка. Моя біографія: Гуморески / Борис Олександрів // Дніпро. — 2007. — № 11/12. — С. 125.
8. Славутич Яр. Твори / Яр Славутич. — К. : Дніпро, 1998. — Т. 2 : Поеми. Переклади. Нариси. Життєпис. — 331 с.
9. Чичка Хведосій. Професор Свирид Ломачка і сучасна українська гумористика / Хведосій Чичка // Ломачка Свирид. В Канаді : фейлетони ; Х.Чичка (літ.ред.). — Торонто : Усатюк, 1951. — С. 3—7.

ВИННИКОВА Н. Н.

УКРАИНСКИЕ МИСТИФИЦИРОВАННЫЕ ПАРОДИСТЫ В ЭМИГРАЦИИ

Статья посвящена рассмотрению пародийного наследия мистифицированных пародистов – Свирида Ломачки, Хведосия Чички, Ивана Эвентуального. Главное внимание сосредоточено на особенностях создания мистифицированных авторов, идейно-тематическом объеме пародий, объектах пародирования и особенностях художественных средств.

Ключевые слова: пародия, объект пародирования, комизм, гипербола, эмиграция.

VINNIKOVA N.

UKRAINIAN MYSTIFIED PARODISTS IN EXILE

The article is devoted to the heritage of burlesque mystified parodists – Svyryd Lomachka, Khvedosii Chychka, Ivan Eventual'nyi. The main focus is on the features of mystified authors, ideological and thematic volume of their parodies, parody sites and originality of artistic means.

Key words: parody, object of parodying, the comic element, hyperbola, exile.

Стаття надійшла до редколегії 04.05.2013 р.

